

SLAVICA KLARIĆ

KANADSKI ARHIVSKI SISTEM I PROFESIONALNA ARHIVSKA UDRUŽENJA*

Za razliku od mnogih evropskih zemalja, u kojima istorijati arhivske službe sežu u daleku prošlost, arhivska služba na sjevernoameričkom kontinentu ne posjeduje tradiciju dužu od nekoliko stoljeća. U odnosu na intenzitet ekonomske i političke emancipacije i relativno brzu dekolonizaciju u tim sferama društvenog života, institucionalno ovladavanje bespućima »novog« svijeta teklo je prilično sporo i dugo se iscrpljivalo u podražavanju kulturnog i civilizacijskog ustrojstva »starog« svijeta. Dominantnost ekonomsko-političkih faktora i njima analogna dinamika strukturiranja izuzetno ekspanzivnog društvenog sistema, duga inferiornost prema evropskom kulturnom i civilizacijskom nasljeđu i determinante svojstvene jezičkom i nacionalnom pluralizmu osnovne su odrednice sjevernoameričke istorije kulture, u kojoj istorijati nacionalnih arhivskih službi, relevantnih segmenata društvenog i civilizacijskog organizovanja, najčešće datiraju od početka djelovanja upravno-administrativnih sistema, njihovih teritorijalnih dijelova, ustanova ili pojedinih institucija.

No, uprkos skromnoj tradiciji i njoj imanentnim osobenostima, kao što su relativna mladost, upravno-administrativno porijeklo i ekstenzivnost građe, savremena arhivska služba u zemljama »novog« svijeta, kako u cjelini tako i u pojedinačnim, sastavnim komponentama, posjeduje nekoliko obilježja primjerenih za pojam organizovanosti savremene arhivske službe. Naime, već i površan uvid u istorijat i savremeno stanje arhivske službe sjevernoameričkih zemalja ubjedljivo afirmiše valjanost uvjerenja da za ustrojstvo i društvene i stručne

* Osnovni podaci korišteni u ovom prikazu preuzeti su iz teksta: Marion Beyera-Marcel Caya, *The professional associations and the formation of the Canadian archival system*, JANUS, 1982, 2, str. 18—25.

funkcije savremene arhivske djelatnosti nisu presudni činioci poput tradicije, kulturnoistorijske relevantnosti, nacionalne definisanosti ili jezičke provenijencije građe, nego organizacijski model optimalno usaglašen s načelima društvenog organizovanja i društvenom bitnošću arhivske djelatnosti, pri čemu neposredan i višestruk organizacijski angažman arhivskih poslenika i korisnika arhivskih usluga zavređuje značaj subjektivnog faktora prve vrste. U tom smislu, više motivisan željom da posluži kao korisna i ilustrativna informacija nego namjerom da se predoči iscrpan i obuhvatan pregled, sačinjen je i ovaj prikaz prošlosti i sadašnjosti arhivske službe jedne tako prostrane i nacionalno, istorijski, kulturno i jezički heterogene zemlje kao što je Kanada.

Mada počeci arhivske djelatnosti u Kanadi sežu u 17. stoljeće, u doba uspostavljanja prvih organa kolonijalne uprave, organizovano osnivanje arhivskih ustanova u toj zemlji relativno je mlađeg porijekla i datira od sredine 19. stoljeća, odnosno hronološki se podudara s nagovještajima bitnih preobražaja u tehnološko-tehničkom razvoju i njim podstaknutim modalitetima organizovanja društvenog života na sjevernoameričkom kontinentu. Lagani ali kontinuirani tempo razvoja kanadske arhivske službe tokom druge polovine 19. i u 20. stoljeću, s naglom prekretnicom u intervalu od 1960. do 1980. godine, posmatran prema kvantitativnim pokazateljima, upozorava da se ne radi o slučajnoj koincidenciji, nego o planskom i cjelovitom integrisanju procesa organizovanja arhivske službe u tokove opšteg društvenog razvoja, s jasno raspoznatljivim nastojanjem saobražavanja arhivskih funkcija različitim društvenim potrebama. Jer, od 1857. godine, od vremena osnivanja Arhiva Komesarijata u pokrajini Nova Škotska, formiranje službenih arhivskih ustanova bilježi postupan ali postojan uspon, tako da ih je 1900. godine bilo 17, 1950. godine 49, 1960. godine 75, da bi 1978. godine broj arhivskih ustanova dosegao impozantnu cifru od 175 jedinica, s napomenom da su prezentiranim numeričkim pokazateljima registrovani samo najosnovniji podaci o obimu te izrazito ekstenzivne arhivske zajednice, čijom organizacionom strukturom dominira Nacionalni arhiv Kanade (ranije Državni arhiv Kanade).

Očigledna kvantitativna progresija u formiranju arhivskih ustanova poslije 1960. godine, koju je, s jedne strane, moguće tumačiti dotadašnjim marginalnim položajem ove djelatnosti a, s druge, ekvivalentima tzv. treće tehnološke ili informatičke revolucije u aspektima organizacijskog postuliranja informatičkih osnova društvenog života, pokrenula je i kvalitativno nove organizacijske zahvate u strukturiranju arhivske službe u značajan segment društvenog informatičkog sistema. Potkraj šezdesetih godina, mada s velikim zakašnjenjem u poređenju sa sličnim organizacijama u drugim, prvenstveno evropskim, zemljama, započeto je u Kanadi formiranje profesionalnih udruženja arhivista s namjerom da se osnovni subjekti arhivske djelatnosti maksimalno angažuju u toj fazi njenog izuzetno intenzivnog razvoja,

koji je predskazivao stvaranje mnoštva novih funkcija arhivske službe i novih metoda njenog rada i organizovanja. Najprije je, 1967. godine, osnovano Udruženje arhivista Kvebeka (Association des archivists du Québec — AAQ), koje je okupljalo arhiviste s francuskog govornog područja, a potom je, 1975. godine, na inicijativu Arhivske sekcije Kanadskog udruženja istoričara (The Archives Section of the Canadian Historical Association), formirano i Udruženje kanadskih arhivista (The Association of Canadian Archivists — ACA), koje je okupljalo arhiviste s engleskog govornog područja.

Slično udruženjima u drugim zemljama, profesionalna udruženja kanadskih arhivista svoju aktivnost težišno su locirala na podsticanje interesa za razvijanje i unapređivanje arhivistike, kodifikaciju i usavršavanje standardâ, na stvaranje uslova za stručno komuniciranje članstva i za usavršavanje arhivskog sistema u zemlji. Jezičke razlike između tih udruženja i sve što one podrazumijevaju, kao i činjenica da AAQ učlanjuje i arhiviste, a ACA prvenstveno arhiviste, gotovo su u potpunosti zanemarljive u odnosu na podatak da su oba udruženja maksimalno otvorena za učlanjivanje svih koje zanima njihova aktivnost, u prvom redu za istraživače i istoričare svih naučnih oblasti. Oba udruženja publikuju biltene *La Cronique* (AAQ) i *The Bulletin* (ACA) i stručne časopise *Archives* (AAQ) i *Archivaria* (ACA), a za potrebe stručne koordinacije njihovih aktivnosti, unapređenja i usaglašavanja njihovih interesa i reprezentovanja interesa arhivske službe uopšte na nacionalnom i međunarodnom nivou formirana je i posebna Uprava kanadskih arhivista koju sačinjavaju po tri predstavnika oba udruženja i direktor.

Paralelno s procesom stvaranja profesionalnih nacionalnih udruženja, u Kanadi je, od početka 70-ih godina, teklo i udruživanje arhivista na regionalnim, gradskim i njima sličnim osnovama. Tako su, 1973. godine, osnovani Udruženje arhivista Britanske Kolumbije (The Association of British Columbia Archivists) i Grupa arhivista Toronta (Toronto Area Archivists Group), započeto je i udruživanje u uže specijalističke organizacije, kao što su Udruženje arhivista kartografa, Udruženje arhivista memoarske građe i sl.

Stvaranjem razgranate mreže arhivskih ustanova i organizacija i udruženja arhivista, uz poslovičnu novosvjetovnu energičnost i smisao za organizovanje, sredinom 70-ih godina okončana je prva faza organizacijskog sređivanja kanadske arhivske službe i njenog saobražavanja potrebama savremenog društvenog organizovanja, u kojoj su najveći dio posla obavili sami arhivisti. Okupljeni u otvorene i fleksibilno profilirane organizacije, prijemljive za podsticaje koji doprinose unapređenju njihove djelatnosti, kanadski arhivisti spremno su dočekali narednu fazu tog poduhvata, u kojoj su, na širem društvenom planu, rješavani problemi bitni za status arhivske službe.

Prve podsticaje za započinjanje druge faze u organizacijskom sređivanju kanadske arhivske službe, kako u cjelini tako i u pojedinačnim segmentima, potekli su iz Izvještaja o stanju istraživanja i nauke

koji je, 1975. godine, sačinila Kanadska studijska komisija Udruženja univerziteta i koledža. Komentarišući važnost tog dokumenta, prof. T. H. B. Symons, jedan od njegovih tvoraca, posebno je istakao uvjerenje da je, zahvaljujući izvještaju, javnost, kao bitan element kanadskog društvenog života, prvi put meritorno informisana o društvenom značaju arhiva i potrebi bitno drukčijeg, tom značaju primjerenog, društvenog tretiranja čitave arhivske djelatnosti. Konceptijski zasnovan na tezi da budući razvoj i kvalitet naučnoistraživačkog rada direktno zavise od stanja arhiva i mogućnosti istraživanja u njima, Izvještaj je pokrenuo prilično burnu javnu raspravu među kanadskim arhivistima o prirodi i karakteru državnog arhivskog sistema koji su zagovarali autori Izvještaja, zatim o ulozi i zadacima nacionalnih, pokrajinskih i teritorijalnih arhiva u tom sistemu, te o pravnom statusu arhivskih ustanova i njihovoj međusobnoj stručnoj saradnji.

Diskusija o formacijskom ustrojstvu kanadskog arhivskog sistema, o čijem toku i karakteru, na svoj način, svjedoči i podatak da je u njoj aktivno sudjelovao i državni Savjet za društvene humanitarne nauke, okončana je 1978. godine sazivanjem 1. sjednice Konsultativne grupe kanadskih arhivista, koju je sačinjavalo devet arhivista i historičara. Grupa je formirana sa zadatkom da stručno procijeni trenutno stanje arhivskih ustanova i službe u cjelini, da ukaže na najznačajnije probleme u njihovom funkcionisanju i predloži načine na koje bi bilo moguće obezbijediti javnu podršku naporima za rješavanje društvenog statusa arhivske djelatnosti. U skladu s uobičajenim metodama rada, Grupa je sačinila izvještaj, čiji je sadržaj, što se i očekivalo, pobudio pažnju vlade, vodećih akcionarskih korporacija i udruženja i cjelokupne javnosti za ulogu i značaj potencijala arhivske djelatnosti u savremenom društvu i na faktore i okolnosti koje otežavaju rad arhiva i negativno se odražavaju na aktivnost arhivske službe u cjelini. Značajno je, međutim, istaći da je izvještajem sugerisana precizna podjela dužnosti i obaveza dviju vrsta subjekata zaduženih za rješavanje zahvaćene problematike. S jedne strane, arhivskim asocijacijama i ustanovama jasno je stavljeno do znanja da su putevi za rješavanje mnogih problema sadržani u osloncu na vlastite snage, u afirmaciji sopstvene struke i kadrova, u preorijentaciji globalnih programa djelatnosti i usaglašavanju vlastitih tradicionalnih, zatvorenih institucionalnih programa s novim programskim opredjeljenjima koja će se temeljiti na povezivanju arhiva na regionalnom nivou i svestranijoj međunarodnoj saradnji. S druge strane, od vladinih organa i institucija zahtijevana je znatnija finansijska podrška razvoju cjelokupnog arhivskog sistema, naročito u sferi finansiranja međuinstitucionalnih projekata, uvođenja uslužnih servisa u arhive i podsticanja zajedničkih akcija u toj oblasti.

Da čitav napor nije bio uzaludan i da pomenuti izvještaji nisu ostali mrtva slova na papiru, nego dokumenti koji obavezuju nadležne stručne i državne službe, pokazao je Kongres kanadskih arhivista, održan u Kingstonu 1982. godine pod pokroviteljstvom federalnog Odjeljenja za komunikacije. Uz učešće predstavnika svih važni-

jih arhivskih ustanova i delegata oba profesionalna udruženja kanadskih arhivista, glavna rasprava na Kongresu vođena je povodom Izvještaja Konsultativne grupe. Uz načelnu saglasnost s prijedlozima i preporukama za buduće aktivnosti kanadskih arhivskih asocijacija, sadržanim u Izvještaju, na Kongresu je, bez favorizovanja bilo kakvog parcijalnog prijedloga, formulisana i lista zadataka prioriternih za dalji razvoj arhivske službe. Za potrebe praćenja procesa realizacije tih prioriteta na Kongresu je formirano i posebno savjetodavno tijelo, sastavljeno isključivo od arhivista, obavezano da, u saradnji sa Savjetom za društvene humanitarne nauke, kontinuirano radi na unapređivanju arhivske djelatnosti u zemlji. To tijelo je 1984. godine podnijelo i zvaničan izvještaj o radu, u kome je posebno analizirana specifičnost uloge javnih arhivskih ustanova i udruženja arhivista u kreiranju kanadskog arhivskog sistema.

Dok se pomenuto savjetodavno tijelo bavilo pitanjima programiranja arhivske službe i njene djelatnosti u budućnosti, odnosno više se bavilo teorijskom stranom posla, 1984. godine održana je i Konferencija gradskih, pokrajinskih i regionalnih arhiva, na kojoj su razmatrani postojeće stanje i akutna problematika arhivske službe, uz prethodnu saglasnost organa federalne uprave da Konferencija formuliše prijedloge za rješavanje problema i da, s tim u vezi, definiše organizacijski model primjenljiv u čitavom arhivskom sistemu Kanade. U tom smislu, na Konferenciji su donesena Osnovna načela kanadskog arhivskog sistema, dokument koji su sve nacionalne arhivske organizacije usvojile polovinom 1985. godine, i na taj način se neposredno saglasile da njegove odredbe posluže kao bazna nomenklatura budućeg organizacijskog razvoja službe. Time su sve članice razučene kanadske arhivske zajednice prihvatile obavezu da s mnogo više odgovornosti, prema jedinstvenom osnovnom obrascu njihovog organizovanja, obavljaju poslove prikupljanja, zaštite i obrade arhivalija.

Analogno praktičnom duhu Konferencije, od 1985. godine, po uzoru na pokrajinu Nova Škotska, u svim kanadskim pokrajinama formirani su pokrajinski arhivski savjeti, strukturno optimalno prilagođeni lokalnim prilikama. Članstvo tih savjeta sačinjavaju predstavnici arhivskih ustanova i udruženja s područja svake pokrajine, sa zadatkom da rade na utvrđivanju najboljih rješenja za praktične probleme svoje službe. Pokrajinski savjeti delegiraju svoje predstavnike u Kanadski arhivski savjet, koji se prvi put sastao u novembru 1985. godine i tom prilikom formirao četiri svoja komiteta — za planiranje, standardizaciju, unapređenje djelatnosti i upravu — s napomenom da je svaki član Savjeta istovremeno i član jednog od komiteta. Tokom narednih nekoliko mjeseci komiteti su intenzivno radili na donošenju programâ svoje aktivnosti. Prema tim programima, Komitet za planiranje zadužen je za pripremu nacrtâ planova razvoja arhivske službe i određivanje razvojnih prioriteta; Komitet za standarde dobio je zadatak da preispita postojeće standarde u svim područjima arhivske djelatnosti i obrazovanja i sugeriše modalitete nji-

hova poboljšanja i aplikacije; Komitet za unapređenje djelatnosti zadužen je za obezbjeđivanje redovnije i izdašnije finansijske podrške arhivskoj djelatnosti u zemlji od društvenog i privatnog sektora i državnih upravnih organa; Komitet za upravu, pak, treba da se brine o realizaciji akcija koje pokreće Savjet.

Pored predstavnika pokrajinskih (10) i regionalnih (2) arhivskih savjeta u sastav Kanadskog arhivskog savjeta ulaze još predstavnici Društva kanadskih arhivista i predstavnici dvaju nacionalnih profesionalnih udruženja arhivista (AAQ i ACA). Radom Savjeta rukovodi Upravni odbor, koji se sastoji od direktora, njegovog pomoćnika i direktorâ navedenih komiteta, a u njegovoj nadležnosti su izvršna i koordinativna funkcija Savjeta. Savjet aktivno učestvuje i u kreiranju arhivskih programa i direktno upravlja arhivskim sistemom zemlje, a neposredno je odgovoran i za pružanje pomoći članicama u tekućem poslovanju i za unapređenje edukativnih arhivističkih programa.